

УДК 37.02

DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210226

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КОЛОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Капран Оксана, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології навчально-наукового інституту культури і мистецтв, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

E-mail: kapran.o@yandex.ru

ORCID: 0000-0003-0505-1889

Стаття присвячена питанням розробки змісту і методики вдосконалення колористичної підготовки студентів художньо-педагогічних спеціальностей, створенню нових моделей навчання, націлених на формування професійних навичок, розвиток творчої ініціативи, самостійності майбутніх фахівців. Дослідження включає теоретичне обґрунтування необхідності застосування принципів системного підходу в теорії і практиці навчання кольорознавству, виявлення шляху їх реалізації в освітній програмі, з метою формування художньо-педагогічних компетентностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: методи навчання, колористична підготовка, системний підхід, кольорознавство, освітній процес, образотворче мистецтво, застосування кольору, художньо-педагогічні компетентності, педагогічна діяльність.

SYSTEMATIZATION OF COLORISTIC TRAINING IN STUDENTS OF ARTISTIC AND PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Kapran Oksana, Senior Teacher at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies, Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, Sumy State Pedagogical University named after Makarenko.

E-mail: kapran.o@yandex.ru

ORCID: 0000-0003-0505-1889

This article is devoted to the development of content and methods for improving the color training in students of art and pedagogical specialties, the creation of new teaching models aimed at the formation of professional skills, developing creative initiative, the independence of future specialists. Considerable attention is paid to the problem of training teachers of fine art, carrying out aesthetic education and art education of the younger generation, since the traditional approach to teaching color science does not ensure the achievement of the tasks.

The study includes a theoretical foundation for the need to apply the principles of a systematic approach to teaching color science since the multi-stage process of forming a coloristic literacy, which is one of the effective tools that provide the key to understanding art, requires a deeper theoretical base, the search and implementation of new methods and techniques, development and interaction of artistic activity, the relationship of general art and special disciplines. On the basis of sensory-figurative thinking, an aesthetic attitude to reality is formed, and the development of color perception plays a crucial role in this process. The article emphasizes the importance of system-forming connections in

teaching special disciplines, identifies ways to implement the tasks with the aim of mastering students with special knowledge and skills, forming the artistic and pedagogical competencies of future teachers of fine art, necessary for further pedagogical activity in the field of effective use of the educational potential of art.

Keywords: *teaching methods, color training, systems approach, color science, educational process, fine arts, color application, artistic and pedagogical competences; pedagogical activity.*

Відповідно до сучасних вимог естетичного розвитку школярів визначального значення набуває проблема формування художньо-педагогічних компетентностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Розвиток у студентів системного мислення, вміння розглядати проблеми комплексно став усвідомленою потребою професійної освіти майбутнього фахівця.

В сучасних умовах реформи освіти найважливішою проблемою є підготовка вчителів образотворчого мистецтва, які здійснюють естетичне виховання і художню освіту підростаючого покоління. Висококваліфікований фахівець, який навчає дітей розуміти мистецтво, повинен володіти цілим комплексом загальних і спеціальних знань і умінь, до найбільш значущих з яких належать знання колористики і вміння працювати з кольором.

Колористична підготовка студентів художньо-педагогічних спеціальностей недостатньо забезпечує досягнення поставлених завдань. Традиційний підхід до викладання кольорознавства не сприяє формуванню цілісних уявлень студентів про колір як засіб художньої виразності. При цьому залишається нерозкритою проблема системоутворюючих зв'язків у навчанні фахових дисциплін. Виходячи з цього, виникає необхідність впровадження принципів системного підходу в навчанні студентів основам кольорознавства.

Проблема підготовки вчителя образотворчого мистецтва для системи загальної та додаткової освіти стала предметом дослідження широкого кола науковців. Формуванню колористичної культури студентів присвятили свої роботи: почесний працівник вищої професійної освіти, художник О. Зайцев, автор ряду навчальних посібників з кольорознавства – Т. Налівіна. Оволодінням матеріалами і технікою живопису, теорією реалістичного зображення і закономірностями колориту присвятили свої праці художник-педагог, доктор педагогічних наук Г. Біда, доктор педагогічних наук, професор Л. Боголюбов. Особливості розвитку композиційного мислення студентів аналізували відомі художники В. Фаворський, О. Родченко.

Інтеграційні процеси в області сучасної художньої освіти передбачають системну взаємодію спеціальних дисциплін. Для роботи в області систематизації колористичної підготовки становлять інтерес наукові праці філософів І. Блауберга, В. Садовського і А. Юдіна, які націлюють дослідника на розкриття цілісності освітнього процесу, виявлення різноманітних типів зв'язку і зведення їх в єдину картину.

Педагогічний аспект даної проблеми розглядався в працях В. Зінченко, І. Зимової, Н. Кузьміної та ін. Вони підкреслювали доцільність впровадження системного підходу в професійній підготовці майбутнього фахівця, важливість взаємодії компонентів змісту освіти, реалізації педагогічних принципів навчання.

Актуальними для даного дослідження є аналіз положення програм колористичної освіти Вищих художньо-промислових майстерень початку ХХ століття (В. Гропіус, В. Кандинський, К. Істомін), заснованих на вивченні «першоелементів» як структурних

ланок освітнього процесу. Розвиток когнітивних здібностей студентів, осягнення емоційно-образної мови образотворчого мистецтва залишаються важливими складовими сучасної системи підготовки художника.

Методичні аспекти сприйняття і відтворення кольору в процесі навчання живопису знайшли своє відображення в педагогічних установах таких видатних художників-педагогів: О. Іванова, К. Коровіна, І. Рєпіна, В. Серова, В. Сурікова, П. Чистякова, які наполягали на необхідності «постановки ока», виховання цілісного сприйняття колірних якостей природи і передачі колірною багатства навколишньої дійсності.

З позиції даної проблеми безсумнівний інтерес представляють авторські концепції сприйняття і використання кольору, розроблені І. Ітеном, К. Малевичем, думки про колір таких художників, як В. Ван Гог, А. Матісс, П. Пікассо, Н. Кримов, Г. Савицький та інших, які безпосередньо впливали на розвиток прикладного кольорознавства.

У наші часи склалося протиріччя між необхідністю вирішувати колористичні завдання у творчій і педагогічній діяльності та відсутністю науково обґрунтованих методів формування розуміння, бачення і застосування кольору у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в педагогічному закладі. Дане протиріччя викликало необхідність в розробці сучасної дидактики кольору, визначило загальну проблематику та актуальність теми дослідження.

Метою даної статті є дослідження проблеми розробки змісту та методики вдосконалення колористичної підготовки майбутніх художників-педагогів, теоретичне обґрунтування принципів системного підходу в навчанні кольорознавству студентів художньо-педагогічних спеціальностей.

Підготовка кадрів вчителів образотворчого мистецтва в системі вищої школи – складний процес, що вимагає постійного вдосконалення і поглиблення теоретичної бази навчання, пошуку і впровадження в навчальний процес нових методів і прийомів з усіх дисциплін образотворчого циклу.

На сьогоднішній день розроблені такі програми з образотворчого мистецтва, робота з якими вимагає вдосконалення підготовки вчителя, в цілому, і в області кольору – зокрема. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професійного рівня фахівців, які покликані навчати образотворчому мистецтву в школах, ліцеях, коледжах та інших навчальних закладах.

Основною метою мистецької освіти молоді є формування духовної культури особистості, залучення її до культурних цінностей. У цьому процесі багато що залежить від духовної та художньої культури самого вчителя образотворчого мистецтва. Здійснюючи художньо-естетичну підготовку дітей, він повинен формувати їх художнє сприйняття, через практичну творчу діяльність удосконалювати образотворчі вміння та навички і на цій основі розвивати творчі здібності.

Вивчення кольору на художньо-педагогічних факультетах традиційно розглядається в якості важливої складової всієї системи підготовки художника-педагога. Освоєння різних художніх матеріалів і технік, знання з живопису, композиції, художнього проектування та кольорової графіки, вміння аналізувати і інтерпретувати твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва пов'язані з кольорознавством. Розвиток навичок художнього сприйняття у студентів, їхнього уміння користуватися кольором як засобом художнього вираження є основою формування художньо-

педагогічної компетентності майбутнього вчителя.

Найважливішим завданням загальної системи навчання студентів художньо-педагогічних спеціальностей є розвиток у студентів сприйняття кольору, здатності до відтворення його в навчально-творчих роботах, так як вдосконалення колористичної підготовки, що включає розуміння, бачення та застосування кольору у творчій та педагогічній діяльності, багато в чому сприяє підвищенню рівня професіоналізму майбутніх фахівців. Вивчення колірної гармонії забезпечує підготовку кваліфікованих художників-педагогів для середньої школи, здатних вести навчання образотворчому мистецтву на високому теоретичному рівні.

Розвиток колірного бачення у студентів передбачає оволодіння прийомами професійного сприйняття, «постановку ока» [8, с. 19]. Дані психофізіології зорового сприйняття свідчать про те, що розуміння і бачення кольору нерозривно пов'язані, і формуються в процесі діяльності людини. В структурі чуттєво-образного мислення і на його основі формується естетичне ставлення до дійсності. Важливу роль в цьому процесі відіграє розвиток відчуття кольору [8, с. 90].

Г. Гегель підкреслював необхідність формування правильного колірного бачення в образотворчому процесі: «Відчуття кольору повинно бути художньою властивістю, своєрідним способом бачення і розуміння існуючих колірних тонів, а також має становити суттєву сторону відтворювати здатності уяви і винахідливості» [3, с. 239]. Тому так важливо об'єднання в цілісну систему теорії і методики оволодіння розумінням, баченням і застосуванням кольору у творчій і педагогічній діяльності та включення цих компонентів в практику роботи майбутнього художника-педагога.

Розвиток колористичного бачення і передача теоретичних знань про колір особливо важливі на початковому етапі навчання, коли закладається фундамент подальшого зростання професійних навичок і знань студентів. Цей період особливо потребує наукової обґрунтованості викладання основних питань теорії та строго вивіреної послідовності оволодіння методами і прийомами колористичного бачення, цілеспрямованого застосування кольору.

Колористична підготовка майбутнього художника-педагога повинна бути побудована на системі спеціальних знань по колористиці, до яких відносяться: знання закономірностей колірної композиції; зорового сприйняття кольору; історичного аспекту проблеми застосування кольору в образотворчій діяльності; освоєнні теоретичних понять в області кольору; вивчення формотворчих і психофізіологічних властивостей кольору, його виразних особливостей і закономірностей, методів, форм, прийомів і засобів образного вираження; досвід творчої діяльності, що передбачає здійснення колірної організації площини через творчу інтерпретацію колірного ладу природи; уявну переробку отриманої зорової інформації про колір і переведення її на мову декоративно-прикладного мистецтва; професійно-оціночні знання і вміння робити колористичний аналіз художнього твору; володіння навичками і технічними прийомами складання колірних поєднань.

У сучасній системі мистецької освіти навчання основам кольорознавства традиційно здійснюється в рамках занять з живопису. На основі аналізу науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми і досвіду роботи зі студентами художньо-педагогічних спеціальностей можна зробити припущення про те, що впровадження системного підходу в навчання кольорознавству буде сприяти формуванню художньо-педагогічної компетентності майбутніх вчителів образотворчого

мистецтва, якщо викладання таких спеціальних дисциплін як «Кольорознавство», «Живопис», «Композиція», «Художньо-прикладна графіка» буде ґрунтуватися на єдності змісту блочно-тематичних зв'язків.

Для формування основ колористичної компетентності студентів необхідно не тільки акцентувати увагу учнів на питаннях кольорознавства – як однієї з ключових дисциплін для досягнення поставлених цілей художньо-педагогічної освіти, а й сприяти:

- розвитку творчих здібностей студентів;
- вивченню символічної складової кольору;
- вивченню історії виникнення колірних систем та кольорової гармонії;
- формуванню чіткого розуміння різниці між сприйняттям кольору дорослою людиною і дитиною;
- придбанню навичок аналізу власних навчально-творчих робіт і живописних творів видатних художників.

Для досягнення поставлених цілей найбільш продуктивним буде навчання основам колористики за допомогою виконання спеціально розроблених завдань з кольорознавства на основі кола-гармонізатора, яке буде відрізнятися від відомого, представленого в працях І. Іттена, колірною кола [7, с. 15]. У колі-гармонізаторі, поряд з основним, присутні ще два колірних кола (зовнішнє і внутрішнє). Зовнішнє коло представляє собою хроматичні кольори з додаванням ахроматичного чорного, а внутрішнє – з додаванням ахроматичного білого (пастельні тони). Це дозволяє розширити уявлення учнів про діапазони колірною тону, дасть можливість порівняння, розширить межі застосування його градацій.

До основних принципів навчання колористичній культурі належать:

- обов'язкове первинне засвоєння загальнотеоретичних знань про колір (фізичні, психологічні, властивості кольору) в тісному зв'язку з практичними вправами по колористиці;
- практичні заняття з живопису, спрямовані на відображення загального колориту предметів, засвоєння закономірностей гармонізації кольорових зіставлень (відносин);
- вивчення авторських колірних систем, здійснюване на основі аналізу різних гармонійних колірних поєднань (діад, тріад, тетрадіад);
- творчий розвиток учнів, ознайомлення з принципами колірною тесту Люшера [9].

Тільки на основі знань законів об'єктивного світу можлива правдива передача колористичного стану навколишньої дійсності. Їх відсутність ускладнює творчий процес художника, веде до невиправданої умовності виразних засобів [1, с. 98].

Художня творчість – це сукупність практичних навичок, теоретичних знань, образного просторового мислення, чуттєво-емоційного сприйняття навколишнього світу [5, с. 121], і для його формування процес навчання образотворчому мистецтву повинен включати в себе методіку, яка сприяла б розвитку образного мислення, що включає відчуття кольору. Підтверджуючи цю теорію, професор В. Зінченко вказує на те, що «методи активізації образного мислення, є одночасно і методами активізації творчого пошуку» [6, с. 58]. Естетичне виховання є обов'язковою стороною активізації образного мислення, а естетична оцінка – необхідний елемент народження художнього

колірного образу у кожного учня.

У свою чергу, як стверджував О. Дейнека, цілісне сприйняття колірною образу має служити не тільки вихідним моментом для його детального розгляду, а й постійним фоном, на якому виділяється і вивчається кожна частина окремо [4, с. 128]. У процесі навчання важливо акцентувати увагу на тих основоположних розділах кольорознавства і теорії живопису, які дозволяють учням виконувати поставлені завдання.

Сучасна система підготовки художника-педагога покликана враховувати мінливу соціокультурну ситуацію і орієнтувати все навчання на формування художньо-педагогічних здібностей студентів до професійної діяльності.

Неузгодженість процесів навчально-пізнавальної і творчої діяльності, відсутність взаємозв'язку загально художніх та спеціальних дисциплін призводить до роз'єднаності осягнення студентами основ кольорознавства.

Тенденція до взаємодії різних наук, інтеграція навчально-виховного процесу стимулюють створення нових моделей навчання, націлених на розвиток творчої ініціативи, самостійності, конкурентоспроможності та мобільності майбутніх фахівців. Розвиваючий характер освітнього процесу, обґрунтовує доцільність впровадження системного підходу в професійну підготовку майбутнього фахівця, важливість взаємодії компонентів змісту освіти і необхідність ефективного використання виховного потенціалу мистецтва. Освоєння одного з найважливіших засобів художньої виразності – кольору є пріоритетним завданням професійної освіти майбутніх художників-педагогів.

Навчання колірної грамоти – багатоступінчастий процес, який є одним з ефективних засобів естетичного виховання. Колористична підготовка студентів художньо-педагогічних спеціальностей вимагає системного підходу в навчанні кольорознавству, вдосконалення та поглиблення теоретичної бази, пошуку і впровадження нових методів і прийомів в навчальний процес.

Курс кольорознавства повинен систематизувати знання зі спеціальних дисциплін на основі блочно-тематичних зв'язків. Навчальні програми не можуть не передбачати поглиблене вивчення історичного аспекту розвитку колірних систем, психофізіологічних властивостей кольору, законів зорового сприйняття кольору, вивчення його символічної складової. Курс кольорознавства для художньо-педагогічних спеціальностей повинен включати блок практичних завдань по колористиці, спрямованих на оволодіння професійними навичками.

У перспективі подальшого розвитку питання про вдосконалення колористичної підготовки студентів, спираючись на аналіз результатів науково-методичних конференцій, необхідно розробити і експериментально перевірити методичну систему формування колористичного бачення студентів, яка включає в себе завдання навчального процесу та способи фіксації його результативності. З цією метою необхідно додати в курс кольорознавства третього року навчання комплекс спеціально розроблених занять, розвиваючих здатність до мальовничої передачі кольору, спрямованих на «постановку ока».

Систематизація колористичної підготовки студентів, заснована на опануванні теоретичних знань і взаємодії різних видів художньої діяльності, повинна стати сучасною моделлю навчання кольорознавства студентів художньо-педагогічних спеціальностей, озброїти їх науковими знаннями про колір, допомогти реалізувати творчі здібності та сприяти виконанню професійних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты: Рисунок. Живопись. Композиция. М.: Просвещение, 1981. 239 с.
2. Голубева А. А. Основы цветоведения и колористики: учебное пособие. М.: изд. В. Шевчук, 2018. 144 с.
3. Гегель Г. В. Энциклопедия философских наук. М.: Мысль, 1975. 452 с.
4. Дейнека А. А. Учитесь рисовать. М.: Академия художеств, 1961. 224 с.
5. Зайцев А. С. Наука о цвете и живопись. М.: Астрель, 2014. 158 с.
6. Зинченко В. П. Психологические основы педагогики (Психолого-педагогические основы построения развивающего обучения Д. Б. Эльконина, В. В. Давыдова): учебное пособие. М.: Гардарики, 2002. 431 с.
7. Иттен И. Искусство цвета. М.: Д. Аронов, 2001. 96 с.
8. Коробко Ю. В. Постановка глаза на живописное восприятие цвета: монография. Краснодар: Кубан. гос. ун-т. 2005. 187 с.
9. Люшер, М. Цветовой тест Люшера. Москва: ЭКСМО-Пресс. 2005.
10. Ломов С. П., Аманжолов С. А. Цветоведение: учебное пособие для вузов. М.: Владос, 2015. 144 с.
11. Наливина Т. И. Практическое цветоведение. М.: МГПИ им. Ленина, 1953. 96 с.
12. Рац А. П. Основы цветоведения и колористики. М.: МГСУ, 2014. 128 с.

REFERENCES

1. Beda, G. V. (1981). Basics of Visual Literacy: Drawing. Painting. Composition. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
2. Golubeva, A. A. (2018). Basics of color science and coloristic. Moscow: M. V Shevchuk [in Russian].
3. Hegel, G. V. (1975). Encyclopedia of Philosophical Sciences. Moscow: Mysl [in Russian].
4. Deineka, A. A. (1961). Learn to Draw. Moscow: Academy of Arts [in Russian].
5. Zaytsev, A. S. (2014). Colour Science and Painting. Moscow: Astrel [in Russian].
6. Zinchenko, V. P. (2002). The Psychological Foundations of Pedagogy (Psychological and Pedagogical Foundations for Constructing Developing Education by D. B. Elkonina and V. V. Davydova). Moscow: Gardariki [in Russian].
7. Itten, I. (2001). The art of Colour. Moscow: D. Aronov [in Russian].
8. Korobko, Yu. V. (2005). Staging the picturesque perception of color. Krasnodar: Kuban. State university [in Russian].
9. Luscher, M. (2005). Luscher color test. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
10. Lomov, S. P., Amanjolov S. A. (2015). Color science. Moscow: Vlados [in Russian].
11. Nalivina, T. I. (1953). Practical Colour Vision. Moscow: Lenin MGPI [in Russian].
12. Rat, A. P. (2014). Basics of color science and coloristic. Moscow: MGSU [in Russian].